

Ο ΘΕΑΤΗΣ ΣΤΗ ΣΤΕΛΛΑ ΒΙΟΛΑΝΤΗ

«Η τραγωδία ... μέσω της μίμησης φοβερών και ελεεινών συμβάντων προκαλεί τον έλεο και το φόβο...Αυτό περικλείει μέσα του κάποια ευχαρίστηση» (ηδονή).

Γράφουμε για να εμπλέξουμε συναισθηματικά, πνευματικά και αισθητικά τον θεατή. Γράφουμε για την δραματική ένταση. Η έννοια έχει μέσα της τον φόβο, τον έλεο, την οργή και την ηδονή. Γράφουμε για την ιδέα-ερώτημα-θέμα που επιθυμούμε να κοινοποιήσουμε. Οι προθέσεις μας θα αποκαλυφθούν στο τέλος. Τότε θα κτυπήσουν οι καμπάνες, ασχέτως αν ακούμε τα κουδουνίσματα από την αρχή του δράματος (Στην αρχή βρίσκεται το τέλος). Τα μέσα (διάλογοι, σκηνικά) τα μέρη (σκηνές) και η επανατοποθέτηση των συμβάντων (πλοκή) υπηρετούν την πρόθεση μας.

Έργα που δεν αρέσουν στο ευρύ κοινό καταντούν έργα θλιμμένα, όσο και αν συντηρούνται από τους ακαδημαϊκούς κύκλους. Ο κόσμος του έργου ανάγεται στον υπαρκτό κόσμο του θεατή, στις αναμονές και στις προσλαμβάνουσες του. Πρέπει να τον εμπλέκει. Η πνευματική εμπλοκή ενεργοποιείται με το εργαλείο της περιέργειας. Κυρίως όμως, η πνευματική εμπλοκή ενεργοποιείται όταν το σκηνικό κείμενο ερεθίζει τον παγιωμένο και στερεοτυπικά δομημένο κόσμο του θεατή, ώστε αυτός να αρχίζει να συνηγορεί ή να ανθίσταται στο σκηνικό ερέθισμα. Όταν πάλι, ο θεατής νοιάζεται για την τύχη του χαρακτήρα, τότε εμπλέκεται συναισθηματικά.

Το ενδιαφέρον ορθώνεται αμείωτο, όταν οι θεατρικοί ήρωες μοιάζουν στους θεατές. «Σ' αυτή την ομοιότητα στηρίζεται το όλο αποτέλεσμα της τραγωδίας, όπως περιγράφεται στην «Ποιητική». Χωρίς αυτή ο τραγικός ήρωας θα αποτύγχανε ίσως να κερδίσει τη συμπάθειά μας. Κατά τον Else, όχι μόνο ο φόβος αλλά και ο έλεος παρέχεται στον ήρωα καθώς είναι όμοιος με εμάς. Η ομοιότητα αυτή είναι που επηρεάζει κυρίως την κρίση μας. ...» (Διπλωματική 10ης εβδομάδας⁴). Τα παθήματα του ήρωα εκλαμβάνονται ως μια προειδοποίηση για την αβεβαιότητα και της δικής μας τύχης.

Οι περισσότεροι θεατές ανήκουν στους καλούς. Ούτε στους «άγιους» ούτε στους «αχρείους.» Και ο ήρωας πρέπει να είναι σαν εμάς, ώστε να καταλήγουμε με λιγοστή περίσκεψη ότι δεν του αξίζει να υποφέρει,, άρα δικαιούται τον έλεό μας. Ο πιο ισχυρός παράγοντας δημιουργίας συμπάθειας είναι η ομοιότητα. Οι ερευνητές και οι

επαγγελματίες πειθούς ,οι πωλητές το εφαρμόζουν.¹

Η πλειονότητα της πλατείας μπορεί να έχει κοινά αλλά δεν είναι ομοιογενής. Δεν γελούν ούτε οδύρονται, δεν συμπαθούν ούτε αντιπαθούν πανομοιότυπα, συγχρονισμένα και κατά παραγγελία στα πλαίσια μιας κατασκευασμένης ευθυμίας ή θλίψης. Οι θεατές ανήκουν σε διαφορετικούς μικρόκοσμούς . Πετυχημένο έργο νομίζω εκείνο που μεταφέρει το συγκρουσιακό δίπολο της σκηνής κάτω .Εκείνο που διχάζει την πλατεία. Εκείνο που σκοπίμως θολώνει τους καλούς με τους κακούς ,το πρέπον με το άπρεπο .

Αυτό θα επιτευχθεί ,αν ο δημιουργός (όχι ο θεατής ,όπως έγραψε ο Μπρεχτ στο Επικό θέατρο) σταθεί αποστασιοποιημένα σαν άλλος μελετητής απέναντι στους επικεφαλής του σκηνικού δίπολου και δεν στραβοκοιτάζει. Κοντολογίς ,όταν η πρόθεση του δημιουργού διχάζει ανεπαίσθητα. Η επιτυχία βρίσκεται στη δυσκολία του θεατή να απαντά σε ερωτήματα :

Ποιο είναι το τραγικό πρόσωπο η Αντιγόνη ή ο Κρέοντας; Ο Βιολάντης ή η Στέλλα ; Ποιος ασέβησε, ποιος εξύβρισε; Αλαζονεία παιανίζει μόνο ο Παναγής; Ποιος διασάλεψε την φυσική ισορροπία; Η επιλογή συντρόφου από τη Στέλλα διαταράσσει τη φυσική ισορροπία; Ποια πρέπει να γίνουν για να αποκατασταθεί η ηθική τάξη πραγμάτων; Και ποια για την φυσική ισορροπία; Ποιο πρόσωπο εξοργίζει τους θεατές της εποχής; Σίγουρα όχι μόνο ο Παναγής.

Στους θεατές του Ξενόπουλου κάθονται πολλοί γονείς –οι περισσότεροι-που συμμερίζονται τον Παναγή Βιολάντη , επειδή πληγώθηκε η αξιοπρέπεια της οικογένειας. Συμμερίζονται την μετάνοια του , όταν προσπαθεί να λυγίσει το πείσμα της κόρης, «το αγύριστο κεφάλι .» Εκλιπαρεί στο τέλος της Δεύτερης Πράξης έναν συμβιβασμό . Με αφορμή τη γιορτή του 15άγουστου «να μου ζητήσει συγγνώμη και τέλος.» λέει στη σύζυγο.

Ποιος ,επομένως, είναι το θύμα; Η απάντηση αυτονόητη :Ποια μάτια σε ποια εποχή κοιτούν ;

Η Στέλλα υποφέρει. Ο Ξενόπουλος ,όμως, δεν την θυματοποιεί σαν να ήταν το παθητικό αθώο πλάσμα. Δεν παραδίνεται . Μάχεται. Αν ο συγγραφέας δεν μοίραζε τις ευθύνες της σύγκρουσης ισομερώς, αν και η Στέλλα με τη μαχητικότητα της δεν

προκαλούσε την γονική αντίδραση, τότε δεν θα έβρισκε το θεατρικό οπαδούς και στους δύο πόλους για χάριν του σασπένς, της αγωνίας, της σύγκρουσης. Διότι δεν έχουμε αφομοιώσει ότι η ένταση της σύγκρουσης στην πλατεία κρατά τη μεζούρα της επιτυχίας. Η Στέλλα εξοπλισμένη με τη δύναμη της αθωότητας και του αυθορμητισμού και εκείνος με τη δύναμη του πρέποντος. Μοιράζονται οι συμπάθειες όταν και ο αντίμαχος εκπροσωπεί δυνάμεις σεβαστές. Εφόσον να τον βρούμε.

Η ηρωίδα ,ως αντιηρωίδα Στέλλα στα μάτια των θεατών της τότε εποχής, δεν θα μπορούσε παρά να έχει τέλος τραγικό. Το έργο έτσι, καταλήγει συντηρητικά, αφού πρώτα κοινοποίησε ενδοοικογενειακές διεργασίες και προβληματισμούς σχετικά με την ελευθερία και τις επιλογές της νύφης .

Ο θεατής βλέπει τον ήρωα να παθαίνει και νιώθει φόβο. Φοβούμενος μήπως πάθει κι αυτός το ίδιο εγείρεται ο έλεος για τα παθήματα του «εγγύς» όμοιου του. Ο γονείς – θεατές φοβούνται μη τους λάχει ένας «Χρηστάκης» γιατί έχουν κορίτσια της παντρειάς, αλλά νιώθουν και έλεο για την συμπαθέστατη Στέλλα ,που συμπεριφέρεται όπως η κόρη τους (δραματική μίμηση).

Εξέρχονται οι γονείς με το φόβο «Πρόσεχε την κόρη μας , γυναίκα, μη πάθουμε τα ίδια» ή «Αλλά και συ άνδρα μου μάζεψε τα νεύρα σου να σε χαρώ» ;Αν ναι, τότε δικαιολογημένα συμερίζονται τις επιλογές του Παναγή (ποτέ το ύφος) σαν εν δυνάμει τραγικά πρόσωπα.

Ο θεατής οργίζεται και απεχθάνεται όλους τους οικογενειακούς εκπροσώπους των κοινωνικών συμβάσεων που δεν συνεπικούρησαν αλλά κανιβάλισαν τη Στέλλα και φτάσαμε εδώ. Η οργή στοχεύει όχι την άρνηση του εύπορου πατέρα αλλά τον πατέρα ως κακό γονέα που δεν μπόρεσε να τιθασεύσει ή να διαλεχτεί με μια έφηβη που τον αγαπούσε και τον σεβόταν. Και η προσποίηση στην Στέλλα και η ειρωνεία απέναντι στους πάντες κατηγοριοποιούν τον Παναγή στους κακούς .Τραγικό πρόσωπο ως θύμα των συμβάσεων ο πατέρας, αλλά το κακοήθες ύφος του του στέρησε το δίκιο.

Η κάθαρση ήρθε ως αποκατάσταση των καθιερωμένων κοινωνικών επιταγών. Κανείς από τον εκτός πεδίου δραματικό χώρο δεν υποψιάστηκε την ανταρσία, γιατί η «Στέλλα είναι άρρωστη από καιρό.» Η κάθαρση ως αποφόρτιση των συναισθημάτων του φόβου, του ελέου και της οργής , ως λύτρωση, ως ψυχική γαλήνη, και ανακούφιση, ή ως

αποκατάσταση της ψυχικής ισορροπίας μετά την επώδυνη ψυχανάλυση δεν ήρθε για τους θεατές ,μόνο για τη Στέλλα ένας από μηχανής θάνατος. Ο θεατής δεν εξέρχεται ψυχικά ενισχυμένος.

Ο Παναγής έχασε στη μάχη της συμπάθειας και για έναν άλλο λόγο. Εκπροσωπεί την ασχήμια που μάχεται την σωματική ομορφιά. Συνηθίζουμε στα όμορφα άτομα να αποδίδουμε και άλλα θετικά χαρακτηριστικά που ίσως να μην έχουν. Τους ελκυστικούς και γοητευτικούς παραβάτες τους κρίνουμε λιγότερο ένοχους. Και η ηθοποιός Στέλλα είναι ελκυστική και όμορφη (κυριολεκτικά και υποδηλωτικά).Φαντάζεσθε τη Στέλλα μια πολύ άσχημη κοπέλα ; Οι επιθετικές πράξεις είναι λιγότερο επιλήψιμες ,όταν τις κάνει ένα ελκυστικό παιδί. Η ίδια πλάνη ότι η τα όμορφα παιδιά είναι εξυπνότερα.²

Ο Παναγής ,όμως είναι και τραγικό πρόσωπο . Αποσιωπά αυτό που γνωρίζουμε εμείς (δραματική ειρωνεία) . Ως άλλος Χρηστάκης και ο ίδιος αναδείχτηκε από τον πλούτο της συζύγου. Η «παραβατική» Στέλλα μιμείται την «παραβατική» μητέρα. Άδικη ,επομένως, η τιμωρία της τραγικής Στέλλας . Αυτή η επιλεκτική αμνησία του Παναγή ισοδυναμεί με την ύβρη που τον καταδίκασε . Η θυματοποίηση του θύτη.

Στέλλα ή Παναγής; Και οι δύο υποφέρουν, όχι επειδή τους βαραίνουν οι πράξεις των Λαβδακιδών προπατόρων τους , αλλά επειδή εξωτερικές δυνάμεις έχουν προδιαγράψει τις επιλογές τους , όπως επιτάσσει ο νατουραλισμός. Και τα δύο πρόσωπα πλαισιώνονται ασφυκτικά και ορίζονται έξωθεν. Και τα δύο πρόσωπα δεσμεύονται από τα πάθη τους (ισχυρή επιμονή, αλφαδιασμένες σκέψεις) Στρέφονται δηλ. ενάντια στον εαυτό τους(αυτοάνοση συμπεριφορά).